

лита Исидора, котрий цікавився єврейськими працями з астрономії (див. щодо цього: Taube M. The Kievan Jew Zacharia... – P.181. – Fn.20).

The article examines a unique theological memorial work that represents completely poor literary tradition of the XV cent. – a long letter addressed in 1476 to Pope Sixtus IV by Kyivan metropolitan Mysayil and a group of church and secular titled people. The text of the epistle witnesses devotion of its authors to the principles of Florentine Union (1439) and their desire to harmonize interconfessional relations in Grand Lithuanian Duchy. The discussion about authenticity of the message, firstly promulgated by metropolitan I.Potii in 1605, lasted for over 400 years and the polemics was finished only with finding in 1970s–1980s of two lists of the memorial from 1520. A detailed textual study analysis of «Epistle» made it possible to manifest new, quite unexpected aspects of information that it contains – connection with translating activity of so-called «Judaisers», whose Kyivan roots are still called in question in professional literature.

О.Д.Огуй*

ПРОБЛЕМИ ГРОШОВОГО ОБІГУ БУКОВИНИ ЗА ЧАСІВ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ (1775–1786 рр.): ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА АДАПТАЦІЯ КРАЮ ПІСЛЯ ЙОГО АНЕКСІЇ АВСТРІЄЮ

У статті розглядаються проблеми монетного обігу на території Буковини після її анексії Австрією. Краю було надано військове адміністрування для збереження його попереднього статус-кво. Австрійські високоякісні срібні монети почали зникати на території останнього, але після вжитих економічних санкцій ситуацію було виправлено та грошовий обіг відрегульовано. Це послужило одним із факторів, який посприяв скасуванню військового адміністрування на території Буковини для подальшого об'єднання її з цісарсько-королівським губернаторством Галичини.

Територіально Буковина охоплює регіон межиріччя Серету, Черемошу, Верхнього Пруту (Буковинські Карпати) й Середнього Дністра. З кінця XIV ст. до 1774 р. ці економіко-географічно і національно-культурно поєднані землі відносилися до Молдавського князівства, північно-західна частина котрих як Буковина (молдавський термін 1392–1410 рр.) ввійшла згодом до Австрії («австрійська Буковина»), а інша – північно-східна – стала за Бухарестським миром 1812 р. Хотинським повітом Бессарабської губернії Росії («російська Буковина»). Після 28 червня 1940 р. південна частина регіону стане Сучавським повітом Румунії. Такий край – велике культурно-національне розмаїття на щонайменшій території – виступав цивілізаційним пограниччям між Сходом та Заходом, між Австрією й Росією, характеризуючись при цьому винятковою економічною, суспільно-політичною і культурно-релігійною маргінальною регіональністю¹.

Останнім часом зростає кількість досліджень, присвячених проблемам регіонів, їх соціально-економічного стану, який, на нашу думку, найоптимальніше характеризується рухом грошей та швидкістю їх обороту. Враховуючи практичну невивченість регіонального грошового обігу², подібне дослідження стає достатньо актуальним. Зазначимо при цьому, що він розглядався раніше об-

* Огуй Олександр Дмитрович – д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

межено. Мовчки визнавалася циркуляція загальнодержавних монет, офіційне позначення яких фігурувало в наявних документах; механічно фіксувалися суми, названі у них. Невизначеними, однак, залишалися суттєві фактори, котрі характеризували особливості міжрегіонального сполучення. Це – загальний об'єм грошової маси в обігу, коефіцієнт монетизації якої засвідчував би дійсний стан речей; неофіційна наявність в обороті монет інших держав; найуживаніші типи останніх та їх місцеві позначення; процентне співвідношення цих типів; особливості регіонального постачання монетами загальнодержавного карбування.

Розглянемо ці проблеми на прикладі грошового обігу Буковини 1774–1786 рр. (коли відбувся перехід від феодального укладу Молдови до ринкового Австрії), використовуючи широкий спектр матеріалів – документи того часу (з Державного архіву Чернівецької області, Львівського обласного державного архіву, Центрального державного історичного архіву в м. Львові), матеріали Ф.Ціглауера фон Блументаля³, що містять виписки з архівів Відня, й монетний матеріал XVIII ст., відомий з окремих знахідок чи відкладених на жіночих прикрасах – салбах. Зупинимося на загальноісторичних аспектах проблеми, що впливає із вивчення документів.

Австрія, приєднавши до себе землі Галичини і Трансільванії, у жовтні 1774 р. анексувала від Молдавії, що перебувала під турецьким протекторатом, «кут землі між Семигородом та Покуттям», який отримав найменування «Буковина». Для анексії Австрія скористалася перебігом подій російсько-турецької війни 1768–1774 рр., коли Портою через військові невдачі звернулася за допомогою до неї. Австрійська дипломатія за наполяганням Йосифа II натиснула на всі можливі важелі. Марія Терезія, як королева Угорщини, опротестувала через амбасадора Тугута російську спробу анексії сусідніх Молдавії й Валахії «для збереження статусу-кво в Південно-Східній Європі»⁴. Водночас за 5000 золотих дукатів і золоту табакерку, прикрашену діамантами, яку запропонував головнокомандуючий армійського корпусу, австрійський фельдмаршал-лейтенант барон Барко, командуючий російськими військами граф П.Рум'янцев виявив готовність вивести військові частини з Буковини⁵. Без погодження з Туреччиною – територія була ж окупована росіянами! – австрійські війська (два полки кавалерії та п'ять батальйонів піхоти) під проводом генерала Габріеля Міхальді фон Сплени зайняли Чернівці і Сучаву, що тривало з 31 серпня по 3 вересня 1774 р. Офіційну мотивацію для цієї анексії віднайшли й сформулювали історики фон Зеєгерт та Ф.Гормаєр, оскільки, мовляв, Буковина була часткою Галицько-Волинського князівства, на яке мали права Габсбурги як угорські королі⁶.

Враховуючи, з одного боку, неоднозначність анексії, а з іншого, – величезну різницю в укладах, співправитель Марії Терезії (1740–1780), її син й австрійський імператор Йосиф II запровадив на цій території військове управління, яке коригувалося діяльністю цісарсько-королівської Надвірної військової ради. В своїх стратегічних замірах він сподівався зробити Буковину продовженням прикордонної військової зони, що тяглася від Адріатики до Трансільванії. Імператор вважав, що вона «видається найкраще придатною для цього», де «можна було б помуштрувати у військовому відношенні селян»⁷.

За цісарським повелінням від 8 лютого 1775 р., враховуючи складну політичну ситуацію, пов'язану з анексією, запроваджувався особливий статус Буковини, згодом позначений як «молдавський статус-кво». За ним на 50 років заборонялася публікація таких патентів і розпоряджень, які б ускладнили контакти з Портою через зайняті області, а також із прикордонною Росією та її військами, що знаходилися у сусідніх місцевостях, чи погано настроїли б тутешніх підданих⁸, для чого Буковина продовжувала регулюватися молдавським законодавством (Золота грамота воеводи Григоре III Гіки від 1 січня 1766 р.)⁹. Проведення церемонії присяги 12 жовтня 1777 р. (після підписання австро-

турецьких угод 1775–1776 рр.) надавало міжнародної й внутрішньодержавної легітимності габсбурзькому пануванню на Буковині, дозволяючи військовій адміністрації вдаватися до рішучих заходів із метою повної інтеграції краю в політико-економічні та соціально-культурні структури імперії¹⁰. Через 9 років – 6 серпня 1786 р. – Йосиф II начебто несподівано (не залишилося жодного підготовчого проекту!¹¹) видав розпорядження про скасування військової адміністрації й приєднання Буковини до Галичини з 1 листопада того ж року. Підставою для проведення подібної акції була загальна політика самого Йосифа II¹², який намагався централізувати свою владу, укрупнити володіння, поєднати у «плавильному казані» імперії всі нації. Вочевидь, ознайомившись зі станом справ на Буковині 1786 р., цар вважав, що ситуація дозріла до відповідного рішення. Вже 5 лютого 1787 р. Буковина стала однією з округ цесарсько-королівської Галицької губернії. Від імені губернатора справами краю (125 тис. 039 буковинців із 235 сіл і 3 міст, із них 2686 чернівчан)¹³ управляв окружний староста Йосиф фон Бек, якому підпорядковувалися віце-староста та повітові старости. Це означає, що на Буковині відбулися кардинальні зміни, які дали імператору певні (в тому числі економічні) підстави для цього рішення (у порівнянні з попередньою ситуацією). Проаналізуємо соціально-економічний стан тогочасної Буковини на час анексії й через 12 років після неї.

Що ж стосувалося останнього, як засвідчують експертні оцінки, котрі здійснили ще в 1774 р. голова військової адміністрації Г. фон Сплени та згодом, у 1779 р. його наступник К.Енценберг¹⁴, незважаючи на чудове стратегічне розташування, гарні ґрунти і багатства надр, Буковина була бідною коронною землею, яка значно відставала від більшості австрійських провінцій. Загалом вона знаходилася на низькому рівні розвитку: міста без кам'яниць та крамниць; нерозвинутий промисел внаслідок відсутності відповідної інфраструктури; недостатньо розвинуте сільське господарство з низькою врожайністю й тваринництво з неплемянною худобою (попри гарні ґрунти і луки). Певні перспективи мали природні копалини (сіль, золото, залізо), експлуатація яких була зовсім не налагоджена. Жахливі враження справляли комунікації. Дороги настільки розм'якали в сезон дощів, що селянам неможливо було дійти навіть до церкви.

Буковина була мало заселена. Проте кількість її жителів завдяки протекціоністській політиці Австрії досить стрімко зростала. Населення збільшилося від 11 421 сім'ї (1774 р.) до 17 755 (1776 р.) та 23 154 сімей (1779 р.)¹⁵, 75 % яких становили селяни. Загалом, оскільки, за Г.Сплени, 2763 сім'ї були зайняті переважно непродуктивною працею, лише близько 4 працюючих (причому не ефективно) сімей припадало на одну непрацюючу. Це означало певну стагнацію виробничих процесів й економічного життя та грошового обігу.

За словами сучасника того періоду В.Балша¹⁶, «комерція на всій Буковині занепала... внаслідок нестачі всяких потреб». Це пояснювалося тим, що після здачі щорічних 3,5 гульдена контрибуції (понад 52 тис. їх загалом) селяни відчували значні фінансові труднощі. У них не було готівкової грошової маси. Причиною цього був вивіз значної суми грошей із Буковини. Купці-евреї на закупівлю горілки вивозили до України 100 тис. гульденів, на вино з Молдавії витрачалося щорічно 40 тис. останніх, на завіз кам'яної солі, потрібної як для людей, так і худоби, – щонайменше 50 тис. їх. Значні кошти отримували німецькі орендарі. Лише Коген та Анастасі, які мешкали в Молдові, заробляли на оренді по 25 тис. флоринів щорічно. За даними ж К.Енценберга¹⁷, з неї щорічно постуало 40 тис. центнерів солі за ціною 2 флорини за центнер. Через Прутський міст перевозили щорічно за готівкові гроші 400 бочок (700 відер) горілки, а через міжріччя Дністра й Пруту – ще 150 бочок.

Загальний обсяг монетної продукції на Буковині, величини якого для краю невисокі, піддається визначенню на основі грошового оподаткування його жи-

телів. Він не міг бути меншим за обсяг податків, а залишки грошової маси мали забезпечити мінімальні закупки і так звану комерцію. Запровадимо для уточнення першого показника коефіцієнт монетизації, який показує кількість монет на середньостатистичного жителя краю.

Австрійська система оподаткування ґрунтувалася на «Золотому хризіві (указі)» воеводи Григоре III Гіки від 1 січня 1766 р., що пропонував різні норми оподаткування для благородних бояр, мазил (дворян), духовенства та селян¹⁸, враховуючи попередній досвід останнього. На початку XVIII ст. буковинський трибут (податок), за даними Г. фон Сплени¹⁹, становив 65 тис. леїв (65 тис. рейнських флоринів), не рахуючи подарунків візиту й чиновникам на суму 100 тис. талярів (у сукупності орієнтовно 270 тис. рейнських флоринів). Враховуючи хризів, установилися загальні норми державних податків, які частково співвідносилися з попередніми. Тому у 1775 р. податок Буковини (контрибуція Австрії) становив 70 тис. гульденів (тобто 65 тис. левів), отже, в середньому один флорин на жителя краю. 8 грудня 1780 р. генерал-майор К.Енценберг наклав контрибуцію в 2 рейнські флорини 30 крейцерів на привілейованих бояр та мазил Буковини, що викликало роздратування місцевого дворянства²⁰. Ці нововведення імператор підтвердив у своєму декреті від 30 червня 1784 р. «Про порядок складання державного податку в Галичині»²¹.

Враховуючи останній за розмірами контрибуції 1775 р. у 70 тис. гульденів, можна припустити, що в тому році загальний обсяг монетної маси для Буковини навряд чи міг перевищувати сам податок менше, ніж удвічі. Збережені грошові суми були потрібні для подальшого життя – ведення домашнього господарства. Це дозволяє припустити загальну обігову масу щонайменше у 140 – 200 тис. (коефіцієнт монетизації 2–2,25 флорина) на початок періоду правління військової адміністрації. На 1780 р., за непрямыми свідченнями В.Балша²², готівкової грошової маси вистачало на сплату податку (в межах 80 тис. гульденів), купівлі горілки з України (100 тис. останніх), вина з Молдавії (40 тис.), завезення кам'яної солі для підгодівлі худоби (50 тис.) і виплати орендних сум (щонайменше 50 тис. їх), тобто її було не більше 320 тис. флоринів. Коефіцієнт монетизації не став надто високим. Він становив дещо більше 3 флоринів на кожного жителя Буковини, що свідчить про дуже низький економічний розвиток краю.

Регіон повільно втягувався у нову систему грошових відносин. Це й засвідчують більші суми податку. Останній, що відповідав 10% з чистого прибутку, становив уже в 1784 р., за проектом податкового збору, у цілому 154 тис. 298 флоринів 28,5 крейцерів²³. Це означало, що готівкової грошової маси на Буковині в 1784 р. стало більше ніж 320 тис. флоринів. У такий спосіб коефіцієнт монетизації 110-тисячного населення зберігся у межах тих же 3 флоринів. Якщо врахувати власне виробництво горілки та солі в Качиці (з 1785 р.), то вплив грошей за кордон суттєво зменшився, що означало нормалізацію їх обігу. Оскільки скарги про вивіз австрійських монет з архівних матеріалів зникли, то це означало наявність вільних обігових грошей, що відкривало можливості як для буковинської комерції, так і подальшого економічного розвитку краю.

Хоча період правління військової адміністрації детально репрезентують матеріали 1775–1786 рр., які зібрав в архівах МВС і військовому (м. Відень) Ф.Ціглауер фон Блументаль, проте зберігся лише один документ, що безпосередньо стосується грошового обігу на Буковині до 1780 р., на якому зупинимося детальніше. Врахуємо при історичній реконструкції також епізодичні матеріали військової адміністрації 1780–1786 рр. та пізніші документи з окружного і крайового управління Буковини, які охоплюють циркуляри Галицького цісарсько-королівського губернаторства (1787–1848 рр.). За цими матеріалами, доповненими нумізматичними даними, грошовий ринок Буковини страждав у

1774–1778 рр. на постійну нестачу обігових коштів. Щомісячно 20 тис. флоринів високоякісної австрійської монети, якою виплачувалася плата місцевому персоналу, зникали з обігу. Її, за даними К.Енценберга²⁴, вивозили у Молдавію й в Україну в обмін на горілку, вино та сіль.

Тому поряд із певною кількістю австрійської монети в грошовому обігу Буковини періоду правління військової адміністрації внаслідок специфіки її історичного розвитку і географічного розташування перебували монетні знаки багатьох країн. У державному архіві Чернівецької області збереглася лише вказівка на патент від 14 січня 1775 р., який визначав правила обігу й курс різносистемних монет. Проте сам він відсутній. Однак вивчення актових матеріалів переконливо засвідчує паралельний обіг у 1775–1780-х рр. австрійської, турецької та іншої монети, звичної для Буковини попередніх років (за збірцем Галичини, де до 1780-х рр. функціонувала і польська грошова одиниця)²⁵. За пізнішими документами 1790-х рр.²⁶, починаючи з 1775 р., тривалий час на архаїчному буковинському ринку зберігалися таляри XVII–XVIII ст., які, за патентом від 14 січня 1775 р., мали курс, дещо вищий від курсу австрійських талярів: голландські таляри (ріксдаальдери) й альбертусталяри оцінювалися по 2 флорини 4 крейцери, а іспанські таляри – 2 флорини 3 крейцери. Переважали, однак, у буковинському грошовому обігу турецькі піастри та їх фракції (ігірміліки, ондуки), рагузькі таляри й особливо високоякісні російські старі та нові рублі 1700–1780-х рр. За документальними свідченнями, до 1780-х рр. всі монети приховувалися за лічильними позначеннями лев (чи лей) і бан, а опісля 1780-х рр. вони диференціювалися за означеннями: лев «німецький», «імператорський» (флорин) чи «турецький» (куруш), на що були вагомні підстави – різниця в обіговому курсі останніх²⁷.

За пізнішими матеріалами цісарсько-королівської комісії від квітня 1780 р. під головуванням фельдмаршала Гадіка²⁸, на яку було запрошено також К.Енценберга, ще в 1778 р. Львівська пробірна палата перевірила російські рублі на вміст срібла. Вони, як показала перевірка, зберігали високу пробу, й їх внутрішня вартість не зазнала змін. Тому цісарсько-королівська монетарня наполягла на тому, щоб рублі старого випуску надалі зберігали курс в 1 флорин 45 крейцерів. Новим же, карбованим у правління Катерини II, дозволявся курс в 1 флорин 30 крейцерів.

Паралельно з рублями залишилися в обігу лише цілі турецькі куруші (з їх фракціями) та рагузькі таляри. Перевіривши у 1780 р. срібний вміст турецьких розмінних грошових знаків – половини, четвертини й 1/8, тобто 20, 10 та 5 пара, пробірна палата різко знизила їх внутрішню вартість, і ці монети зникли з обігу – брати їх стало практично не вигідно. Що ж стосувалося турецьких піастрів та рагузьких талярів, то вони ще від 1777 р. мали на Буковині курс в 1 флорин 20 крейцерів та 1 флорин 24 крейцери. Нові заміри 1780 р. показали значні коливання ваги й проби цих монет, і тому пробірна палата рекомендувала їм у курсі відмовити або можна було б для рагузького таляра визнати курс в 1 флорин 19 крейцерів, а для турецького лева – 1 флорин 12 крейцерів». Подібні міркування, що могли порушити «молдавський статус-кво», викликали значний опір фельдмаршала та його радника, графа фон Броуне²⁹. В Молдавії кожен тип таляра відповідав (австрійськими грошима) 1 флорину 30 крейцерам. При завезенні монет на Буковину такий курс призводив до певних збитків, які суттєво зростали при їх новій переоцінці. Купець міг втратити на рагузькому талярі 11 крейцерів, а на леві – аж 18.

Дискусії продовжувалися до серпня 1780 р. Зваживши всі «за» та «проти», спеціальна цісарсько-королівська комісія³⁰ вирішила, що зниження вартості рагузького та турецького талярів до 1 флорина 19 крейцерів та 1 флорина 12 крейцерів не вплине на стан місцевої торгівлі, бо цього не спостерігалось в прикор-

донній торгівлі різних регіонів імперії. Можливим наслідком девальвації цих монет стане, на думку членів комісії, зменшення їх кількості у краї, як це мало місце з дрібними турецькими грошовими одиницями. Комісія, однак, порекомендувала, проголосивши девальвацію, відкласти її проведення на рік із тією метою, щоб це не принесло збитків підданам і вони мали шанс збути наявні «чужі гроші» за вищим курсом за кордоном. Поряд із тим комісія рекомендувала проводити постійні «проби» турецьких та рагузьких монет, «особливо коли вони нового карбування чи мають нове датування, щоб переконатися, чи ці монети, як це часто має місце, не погіршуються»³¹. Окрім того, її істотно турбував вивіз цісарсько-королівських грошей, на що була накладена категорична заборона. Вона, проте, і надалі постійно порушувалася, що й засвідчують численні скарби австрійських монет XVIII–XIX ст. в Молдавії³². 19 серпня 1780 р. Йосиф II, ознайомившись із висновками комісії, затвердив їх.

Грошовий курс турецьких та рагузьких монет продовжував постійно корегуватися для їх скупки і подальшого вилучення для переплавлення на австрійські³³. Непрямим свідченням цього є те, що вони відсутні на буковинських салбах – жіночих прикрасах кінця XIX – початку XX ст. В сусідній Бессарабії³⁴, що перебувала у складі Росії, яка не вживала «драконівських» заходів щодо скупки срібла, турецька монета XVIII–XIX ст. не є рідкістю для місцевих знахідок.

Водночас поряд з австрійськими грошовий обіг Буковини поповнювався новими монетами, конвенційними за своїм типом й які тому не мали особливих коливань при обмінах. Це були талари і розмінна монета німецьких держав – Баварії, Саксонії й ін., а також польські талари та одинарні й подвійні орти. Достатньо популярними серед них стали баварські талари Максиміліана Йосифа і Карла Теодора, відомі за архівними документами та буковинськими знахідками та салбами.

Визначимо типові монети, які приховувалися за нейтральними позначеннями «лев» чи «флорин» і «бан» (крейцер). Проведемо для цього кількісне вивчення їх залишкових решток: а) з окремих місцевих знахідок та монетних скарбів XVIII – початку XX ст., що переважно зберігаються у музейних фондах (відповідно 450 і понад 2000 монет); б) зі складу 82 салб (680 монет); в) із двох великих та трьох менших приватних колекцій (близько 2000 монет із переглянутих 10 тис. перфорованих). Величина вибірки в 6%, що є статистично достовірною, дозволяє робити достатньо об'єктивні висновки. Певні суб'єктивні відхилення, що внесли приватні колекції, мали шанси компенсуватися величинами самої вибірки.

Розглянувши отримані дані, спостерігаємо паралельний обіг двох грошових систем – попередньої (з перевагою турецької монети) й австрійської. Грошові одиниці першої системи поступово вилучалися, а натомість все певніше утверджувалися австрійські монети. Буковинські документи 1775–1780-х рр. не підтверджують обіг тогочасних кредитних банкнот, запроваджених Марією Терезією у 1762 р. Це, ймовірно, пояснювалося тим, що Відень намагався не «шокувати» цими нововведеннями населення нових країв.

Звичні паралельні грошові одиниці (піастри, талари, рублі та їх розмінні фракції), як «леї чи леї турецькими грошима», що мають певний грошовий курс до запровадженого австрійського флорина, ще продовжують використовуватися в актах купівлі й продажу і при проведенні платежів. Як засвідчують місцеві знахідки із с. Ширівці та ін.³⁵, серед паралельних монет великого поширення набули турецькі куруші, середньовічна і тогочасна таларна монета (ріксдаальдери, левендаальдери, іспанські талари, німецькі й австрійські доконвенційні талари Леопольда IV, Карла VI), російські рублі (копійки, за винятком привнесених інвазіями, практично не простежуються) тощо. Щодо розмінної монети,

то до неї спочатку належали турецькі пара та аспри й залишки середньовічної (як стерті боратинки у скарбі кінця 1760-х рр. із с. Ширівці чи характерні 3, 6 і 15 австрійських крейцерів Леопольда I), а згодом польські мідні гроші, білонні орти 1730–1790-х рр., з появою німецьких переселенців (1780–1790 рр.) розмінні монети їх земель тощо. Кредитні російсько-молдавські пара, що циркулювали до анексії Австрією Буковини, були заборонені до обігу.

У державних чи аеріальних касах (при сплаті податків) подібні монети активно вилучали та, як можна припустити, відправляли на переплавлення. Процес відбувався настільки активно, що в 1820-х рр. спеціальні агенти монетних дворів (переважно із сусіднього трансільванського Карлсбурга – Альби Юлії, з яким установилися завдяки діяльності Антона Манца довірчі відносини)³⁶ решток цих грошових знаків майже не застають, а закупають лише зняті з обігу австрійські. Монети паралельного обігу також майже не зустрічаються на жіночих прикрасах із Буковини кінця XIX ст. (за винятком двох перфорованих російських рублів Петра II і Катерини II). Автору відомі ще дві перфоровані турецькі піастрові монети Селіма III 1789 р., виявлені під час польових робіт у Хотинському районі, й на салбі у Сторожинецькому районі.

Натомість зростає кількість іноземних конвенційних карбувань (у тому числі талари Баварії та 20-крейцерові монети південнонімецьких земель, занесені переселянцями) і особливо інтенсивно утверджується австрійська грошова система. Попереднє ознайомлення із залишковими обіговими монетами засвідчує домінування двадцятки чи «цванцігерів, сфанців, сороківців» (які становили близько 10 % всіх конвенційних 20 крейцерів 1770–1850-х рр. загалом), часту появу крейцерів та значно меншу – таларів. Півталари, чи флорини ринські, на які йшов звичний рахунок по всьому буковинському й загальноавстрійському ринку, були досить рідкісною монетою. За наявними матеріалами, вдалося зафіксувати появу лише трьох таких монет. Інші конвенційні монети – 3, 6, 7, 15 і 17 крейцерів – збереглися внаслідок вилучень 1792, 1807, 1817, 1858, 1870, 1892 рр. незначною мірою³⁷.

Що ж стосувалося розповсюджених загальнодержавних срібних двадцятикрейцерових грошових одиниць³⁸, то серед них за часів правління Марії Терезії переважала продукція монетного двору Відня (28% всієї останньої), Кремніці, Праги та Тіроля. Суттєву участь в обігу становила сукупна продукція сусідніх угорсько-трансільванських Надь-Баня й менш потужного Карлсбурга. Їм значно поступалися штірійський Грац та Гюнцбург (Бургау). За часів правління Йосифа II акценти переносяться на угорську Кремніцу (35%), тірольський Галь (20%) та Відень (16 %). Продукція Байя-Маре поступово займає четверте місце – 9%. Серед мідних крейцерових монет домінує продукція економічно потужних словацького Шмьолніца (за кількістю зафіксованих 12 знахідок), Кремніца (8) і Відня (3)³⁹. Крейцери Праги, Граца, Байя-Маре й особливо Карлсбурга з'являються дуже рідко. Наведені показники переконливо засвідчують цілеспрямоване надходження монети з імперської скарбниці.

На противагу загальнодержавним обіг територіальних випусків срібних монет визначався, на нашу думку, двома факторами: ступенем віддаленості територій та обсягом грошової продукції. Тому сусідні «галицькі» 15 і 30 крейцерів 1775/77 рр. на Буковині вдавалося виявити, чого не скажеш про «малотиражні» карбування ізольованих італійських володінь Австрії. На монетних прикрасах – салбах були виявлені декілька 15-крейцерових грошових знаків для Галичини, поява яких на буковинському ринку має своє документальне підтвердження. 12 жовтня 1777 р. буковинцям (380 делегатів та 400 гостей), які давали присягу у Чернівцях, організували святкування. Крайова адміністрація придбала пам'ятні презенти делегатам – нові галицькі п'ятнадцятикрейцеровики (загальною вартістю в 400 флоринів). 1520 монет із них (тобто 380 флоринів) розкину-

ли натовпу з галереї, а решту роздали ввечері місцевим євреям⁴⁰. Поряд із тим конвенційні бельгійські кронталари Марії-Терезії, Йосифа II й рідше Франца Стефана, як засвідчують дані, з'являлися досить нерідко на буковинському грошовому ринку.

Загалом вивчення документів та монетного матеріалу переконливо доводить, що грошовий обіг Буковини при всій його специфіці поволі ставав складовим австрійського. Перехід краю від військового адміністрування до однієї з округ цісарсько-королівської Галицької губернії (7.02.1787) був наслідком як певної економічної адаптації його до імперських провінцій, так і відносного урегулювання грошового обігу.

¹ *Schattkowsky R.* Die historische Landschaft in Ostmitteleuropa // *Kaindl-Archiv. Zeitschrift des Bukowina-Instituts für den Kulturaustausch mit den Völkern Mittel- und Osteuropas.* – Н. 31–32. – Augsburg, 1997. – S.167.

² Колеги з Інституту історії грошей у м. Відень (проф. В.Ган, В.Сайверт та ін.) відзначали, що до цієї праці практично не існувало регіональної історії грошового обігу краю, який не карбував власної монети.

³ Фердинанд Ціглауер фон Блументаль (1826–1906) – почесний громадянин Чернівців – належав до перших випускників Інституту досліджень австрійської історії Віденського університету. З 1875 по 1906 р. – професор Чернівецького університету. Для своєї праці «Історичний нарис Буковини періоду австрійської військової окупації» (Чернівці, 1893–1901) опрацював архіви Відня, численні виписки з фондів яких лежать в основі останньої, що відзначається певною ідеалізацією політики Австрії на Буковині. Див. *Павлюк О.М.* Буковина. Визначні постаті 1774–1918: Бібліографічний довідник. – Чернівці, 2000. – С.111–113.

⁴ *Tapie V.L.* Maria Theresia. Die Kaiserin und ihr Reich. – Aufl. – Graz; Wien; Köln, 1989. –S. 264.

⁵ *Hurtmuzaki E.* Documente privitoare la istoria romanilor. In 44 vol. – București, 1876. – Vol.VII: 1750–1818. – №81. – P.133, 180.

⁶ За: Нариси історії Північної Буковини, 1980. – С. 84; див. детальніше: *Огуй О.Д.* Історія обігу грошових одиниць та їх найменувань на Буковині. Австрійський період (1774–1918/21). – Чернівці, 2005. – С.60–67.

⁷ *Bidermann H.J.* Die Bukowina unter österreichischer Verwaltung 1775–1875. – 2-verb- Aufl. – Lemberg, 1876. –S.6–7.

⁸ *Kaindl R.F.* Geschichte der Bukowina. Abschnitt 3: Die Bukowina unter der Herrschaft des österreichischen Kaiserhauses (seit 1774). – Czernowitz, 1898. – S.18.

⁹ Нариси історії Північної Буковини. – С.90; *Сплени фон, Г.* Опис Буковини/ Пер.з нім. – Чернівці, 1995. – С.89–104.

¹⁰ *Пуріч Ш.* Габсбурзька адміністрація на Буковині // Матеріали IV Буковинської міжнародної історико-краєзнавчої конференції. – Чернівці, 2001. – С.273.

¹¹ *Zieglaue F.* Geschichtliche Bilder aus der Bukowina zum Zeit der osterreichischen Miutamtverwaltung. – Neunte Bilderreihe 9: Das Jahr 1786. – Czernowitz, 1902. –S.63.

¹² До цього висновку нас спонукають документи Йосифа II, виявлені у віденських архівах Ф.фон Ціглауером, див. *Op.cit.* –S.63–66.

¹³ *Polek J.* Die Huldigung der Bukowina am 12.Oktober 1777. – Czernowitz, 1902. – S.2.

¹⁴ *Сплени фон, Г.* Назв. праця. – С.13–34.

¹⁵ *Zieglaue F.* Geschichtliche Bilder... – Bilderreihe 1: Dargestellt im Spiegel der Denkschriften des kommandierenden Generals Freiherrn von Enzenberg. – Czernowitz, 1893. –S.17.

¹⁶ Буковинський боярин Василь Балш, закінчивши Терезіанську колегію, у 1780 р. був уповноважений представниками всіх станів передати Гадіку – президенту Надвірної військової ради – аргументовану петицію «Pro memoria» на збереження військової юрисдикції, витяги з якої пропонуються в тексті. Див. також: *Zieglaue F.* Geschichtliche Bilder... – Bilderreihe 2: Das Jahr 1780. – Czernowitz, 1895. – S.63. Згодом, ставши у 1783 р. службовцем Надвірної військової ради та членом напівмасонської «Секретної асоціації» (1791 р.), він отримав управління Буковиною як староста (1792–1800). Курс В.Балша на покращення становища селян, зменшення панщини до 12 днів та настійне

впровадження шкільництва викликав опір місцевої знаті, яка в 1800 р. добилася його відставки з цього посту офіційно за станом здоров'я, а неофіційно як якобінця.

¹⁷ Zieglaue F. Geschichtliche Bilder... – Bilderreihe 1. – S.97, 100.

¹⁸ Сплени фон, Г. Назв. праця. – С.95; Kaindl R.F. Op. cit. – S. 17]

¹⁹ Сплени фон, Г. Назв. праця. – С.95.

²⁰ Державний архів Чернівецької області (ДАЧО). – Ф. 1. – Оп.4. – Спр.56. – Арк.1–2; див. Сплени фон, Г. Назв. праця. – С.96.

²¹ Центральний державний історичний архів у м. Львові (ЦДІАЛ). – Ф. 765. – Спр.56. – Арк.1–18; див. Франко І.Я. Громадські шпихліри і шпихліровий фонд у Галичині 1784–1840 // Франко І. Твори: В 20 т. – Т.19: Філософські, економічні та історичні статті. – К., 1956. – С.392–393.

²² За: Zieglaue F. Geschichtliche Bilder... – Bilderreihe 2. – S.60–62.

²³ Zieglaue F. Geschichtliche Bilder... – Elfte Bilderreihe 11: Nachträge. – Czernowitz, 1905. – S.28–31.

²⁴ Zieglaue F. Geschichtliche Bilder... – Bilderreihe 1... – S.97.

²⁵ Зварич В.В. До питання про грошовий обіг у Галичині під пануванням Австро-Угорщини // Історичні джерела та їх використання. – Вип.2. – К.,1966. – С.210.

²⁶ ДАЧО. – Ф.І. – Оп.1. – Спр.340. Арк.1–3.

²⁷ Огуй О.Д. Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдові в кінці 14 – першій третині 19 ст. – Чернівці, 1997. – С. 145.

²⁸ За: Zieglaue F. Geschichtliche Bilder... – Bilderreihe 2... – S. 17, 34–37, 107–108.

²⁹ Ibid. – S.34–37.

³⁰ за: Ibid. – S. 107–108.

³¹ за: Ibid. – S. 36–37.

³² Нудельман А.А. Монетные клады XVIII – начала XIX в Днестровско-Прутском регионе // Нумизматические исследования по истории Юго-Восточной Европы. – Кишинёв, 1990. – С.227–263.

³³ ДАЧО. – Ф.І. – Оп.1. – Спр.3362. – Арк. – С.27–28.

³⁴ Огуй О.Д. Історія обігу грошових одиниць та їх найменувань на Буковині. – С.138–139.

³⁵ Скарб із с. Ширівці зафіксовано у фондах Чернівецького краєзнавчого музею. – Група III. – №№ 12 464-III-11 077; див. Огуй О.Д. Назв. праця. – С.441–442.

³⁶ У 1796 р. К. Манц, який заакціонував долини рік Бистриці та Молдови, у 1797 р. знайшов поклади срібла та свинцю в Кирлибабі, які почав експлуатувати у 1801 р. його підприємливий родич А.Манц фон Марієнзее. З Кирлибаби до монетного двору в м. Карлсбург (нині Альба-Юлія, Румунія) поступало понад 280 кг срібла щорічно. Див. Ficker A. Hundert Jahre (1775 – 1875). – Wien, 1875. – S.19.

³⁷ Див. Огуй О.Д. Назв. праця. – С.118–128, 253–255, 264–267, 302–304.

³⁸ Там само. – С.136–145.

³⁹ Там само.

⁴⁰ За: Polek J. Op. cit. – S.7–9; Сплени фон, Г. Назв. праця. – С. 110 с.

This article deals with problems of coin circulation on the territory of the Bukovyna after its annexation by Austria. The Bucovina was given the Military Management in order to preserve its former status-quo (1775–1786). The Austrian silver coins of high quality began to disappear on its territory, but after economic regulations the situation was corrected and money circulation was regulated. It was one of the factors which promoted the abolition of military jurisdiction on the territory of Bukovyna for uniting it with kingdom of Halychyna.